

tur; ut, corpora cremata cum scirent, tamen ea fieri apud inferos fingerent, quæ sine corporibus nec fieri possent, nec intelligi. Animus enim per se ipsos viventes non poterant mentis complecti: formam aliquam figuramque quærebant. Inde Homeri ³⁴ tota *resusa*: inde ea, quæ meus amicus ³⁵ Appius *resusa* faciebat: inde in vicinia nostra Averni lacus, ³⁶ Unde anime ³⁷ excitantur obscura umbra, aperto ostio. ³⁸ Alii Acherontis, *falso sanguine, imagines mortuorum*. Has tamen imagines loqui volunt: quod fieri nec sine lingua, nec sine palato, nec sine faucium, laterum, pulmonum vi & figura potest. Nihil enim animo videre poterant: ad oculos omnia referebant. Magni autem est ingenii, revocare mentem a sensibus, & cogitationem a consuetudine abducere: Itaque credo equidem etiam alios tot seculis disputasse de animis: sed, quod literis exisset; Pherecydes Syrius primum dixit, animos esse sempiternos: antiquus sane: fuit enim

34. Homeri tota *resusa*] Ita vocatur Ovidii. V. quod in eo libro Ulysses inferos adiit, & cum ubi collocatus esse fingitur. Vide Eustathium. Davissus.

35. Ea, quæ meus amicus Appius *resusa* faciebat] Nec vitio caret hæc scriptura: non enim *resusa*, seu locus ubi responsa dant manes evocati, *facere*, sed isti solebat Appius. Vide lib. I. de Dir. cap. 58. Forsitan igitur, cum nonnulli libri *resusa*, alii *resusa*, reliqui *resusa* dent; ex vicietates librarii produnt additamentum, meritoque Pet. Ciaconius illud verbum, quodcumque sit, abundare statuit; aut, quod probabilis videret, cum accuratissimo Bentlejo legendum, *resusa* consulebat. Non absurde tamen legeris, *resusa* adhibebat. Idem.

36. Unde anime &c.] Deferis hic Gebhardum, qui ex manuscriptis suis dederat *falso sanguine*: ut & prius coniecerat Turnebus: qui quidem *falsum sanguinem* quasi perpetuo epitheto a Latinis veteribus tragicis dictum autumat. Mirum tamen, sanguinem, qui non sit, falsum appellari: & præterea loca sine suspensa: ne addam aperte mendosa: ut illud Ennii ex Cæphonte apud Macrobiu vi. 2.

Neque misera lavere lacrima falsum sanguinem.

Ubi reponendum cum viro summo Gerardo Vossio, lacrimis *falsis*. Citatur etiam ex Actii Phinidis apud Nonium in Lavit;

Salsum cruorem guttis lacrimarum levit: Sed rectius hodie editur, *falsis cruorem* &c. Quare abeat Gebhardus cum insulsa illa lectione, *falso sanguine*: & videamus, si quid in altera melioris sit frugis. Vossius imagines mortuorum *falso sanguine* dixit existimat, quia non sunt id quod videntur: quippe *exsangues umbra duntaxat*. Sed paucis, credo, approbabit hæc interpretationem. Durus & ferreus poeta sit, qui sic loqui sustineat: potius *falso corpore*: nam *sanguis* ne in viventibus quidem videri potest, nisi vulneratis. Quid ergo? an conjecturam meam expectis? Equidem sic locum constituerim;

Unde anime excitantur, obscuræ umbra,

aperto ostio. Alii Acherontis, *falso sanguine, mortuorum imagines*.

Umbrae sunt ipsæ anime, ut Virgilius; *Exsangues terræ umbrae*. Falso autem *sanguine* non cum Vossio ad *imagines* refero, sed ad *excitantur*. Unde, inquit, *excitantur falso sanguine*. Scis, opinor, hæc omnia ex Homeri *Nekyæ* Odys. 1. esse desumpta: ubi animæ mortuorum ad sanguinem fufum advolabant, nec nisi eo degustato proloqui quidquam poterant, Bentlejus.

enim meo regnante gentili. Hanc opinionem discipulus ejus Pythagoras confirmavit: qui cum Superbo regnante in Italiam venisset, tenuit magnam illam Græciam cum honore ³⁷ & disciplina, tum etiam auctoritate: multaque secula postea sic viguit Pythagoreorum nomen, ut nulli alii docti viderentur. XVII. Sed redeo ad antiquos. Rationem illi sententiæ suæ non fere reddebant, nisi quid erat numeris aut descriptionibus explicandum. Platonem ferunt, ut Pythagoreos cognosceret, in Italiam venisse, & in ea cum aliis multis, tum Archytam Timæumque cognovisse, & didicisse Pythagoreæ omnia: primumque de animorum æternitate non solum sensit idem, quod Pythagoras, sed rationem etiam attulisse. Quam, nisi quid dicis, prætermittamus, & hæc totam spem immortalitatis relinquamus.

AUD. An tu, cum me in summam expectationem adduxeris, deseris? Errare mehercule malo cum Platone, quem tu quanti facias scio, & quem ex tuo ore admiror, quam cum istis vera sentire. MAR. Macte virtute. Ego enim ipse cum eodem ipso non invitus erraverim. Num igitur ³⁸ dubitamus,

R r 2 an,

37. Cum honore & disciplina, tum etiam auctoritate] Hic (inquit Bentlejus) copulantur due voces honore & disciplina, quæ vix ullam habent affinitatem aut similitudinem. Particulæ etiam (addit) cum & tum disjungunt voces honore & auctoritate, quasi res essent plane diverſi generis. Legendum igitur idem vult, cum more & disciplina, tum etiam auctoritate. At mihi potius videtur emendatio, quam nuper protulit popularis noſter, doctissimus Warburtonus, qui (leviore vulgare lectionis mutatione) legit, cum honore ex disciplina, tum etiam auctoritate. Ciceroni (ait) propositum fuit in hoc loco non naturam Pythagoreæ philosophiæ memorare, sed eam gloriam quam Pythagoras habuit apud civitates Magnæ Græciæ. Hinc ille civitates tum philosophum, tum legislatorem agnovērunt: honos igitur ex disciplina hic respicit ad primum illum Pythagoræ characterem, auctoritas vero ad secundum. Ne quis vero dubitet, an satis Latine dicatur *id quod Cicerō dicit* in Orat. pro Sex. Roscio cap. 50. quanto honore ipsa ex illorum dignitate officetur. Pearceus.

38. Num igitur dubitamus, an, sicut pleaque, sic & hoc? quanquam hoc quidem minime: persuadent enim mathematici, terram in medio mundo sitam ad universi cæli complexum quasi puncti instar obtinere] Quocumque te verteris, nunquam hercle efficies. Quocumque te referes illud aut? Mides, opinor, sententiam mutilam & claudicantem. Quod & ille recte deprehendit, qui in codice tuo sic interpolavit, An sicut pleaque, sic & hoc sub dubitatione accipimus? Certe admissio illo an, necesse est ejusmodi quod sequatur. Quod tamen cum nullus alius codex agnoscat; tuior & facilius medicina quaerenda est. Dele igitur *an*; & sic lege ac distinguet. Nam igitur dubitamus, sicut pleaque, sic & hoc; (quanquam hoc quidem minime: persuadent enim mathematici) terram... quasi puncti instar obtinere? Nulla jam saluberrè relictæ sunt, omnia complanata. Num, inquit, dubitamus terram instar puncti esse, sicut pleaque dubitare solemus nos Academicis? immo hoc quidem minime: nam mathematicis rationibus convicti manus dare & assensum cogimur. Bentlejus.

an, sicut pleraque, sic & hoc? (quanquam hoc quidem minime: persuadent enim mathematici) terram in medio mundi sitam ad universi cæli complexum quasi puncti instar obtinere, quod κέντρος illi vocant: eam porro naturam esse quatuor omnia gignentium corporum, ut quasi partita habeant inter se & divisa momenta: terrena & humida suo pte nutu & suo pondere ad pares angulos in terram & in mare ferantur; reliquæ duæ partes ³⁹, ut ignea, altera animalis: ut illæ superiores in medium locum mundi gravitate ferantur & pondere, sic hæc sursum rectis lineis in cælestem locum subvolent, sive ipsa natura superiora appetentes, sive quod a gravioribus leviora natura repellantur. Quæ cum consent, perspicuum debet esse, animos, cum e corpore exceperint, sive illi sint animales, id est, spirabiles, sive ignei, sublimis ferri. Si vero aut numerus quidam sit animus, quod subtiliter magis quam dilucide dicitur, aut quinta illa non nominata magis quam non intellecta natura: multo etiam integriora ac puriora sunt, ut a terra longissime se efferant. Horum igitur ⁴⁰ aliquid animus est, ne tam vegeta mens aut in corde cerebrove, aut in Empedocleo sanguine demersa jaceat.

XVIII. Dicaearchum vero cum Aristoxeno æquali & condiscipulo suo, doctos sane homines, omittamus: quorum alter ne condoluisse quidem unquam videtur, qui animum ⁴¹ se habere

³⁹ Reliquæ duæ partes, una ignea, altera animalis, ut illæ superiores (terrena & humida) in medium locum mundi, gravitate ferantur & pondere, sic hæc sursum (vel sursum) rectis lineis & cælestium locum subvolent, sive ipsa natura superiora appetente, sive quod a gravioribus leviora natura repellantur. Ubi primum hæc legeram, continuo subodoratus sum mendum subesse. Quid enim illud, ipsa natura? nihil profecto aliud, quam natura verum communis: atqui illa haud magis superiora appetit, quam inferiora, sive media. Ergo falsum hoc & absurdum, ideo ignem & aerem cælum versus subvolare, quod ipsa natura superiora appetat. Legebam igitur, sive ipsa natura superiora APPETTENTES. Ubi natura perinde est ac natura sua. Postea vero inspecta Lambini editione, animadverti virum doctissimum & appetentes ex

veteri codice protulisse, ipsæ autem ex conjectura. Et tamen hic est, quem ubique bonus ille Gebhardus præ se contemnit, fugillat, conculcat: quo, si verum amamus, tam longe inferior ipse est; ut nullo modo sit comparandus. Idem.

⁴⁰ Horum igitur aliquid animus est, &c.] Hoc ita exponitur, quasi consequens ex iis quæ antecessere. Atqui aliter res habet, neque phrasim sententiam explicare nisi absurdam potest. Proinde opinor Ciceroem scripsisse, Horum igitur aliquid animus esto, ne &c. Explicato quam felix animorum sit futura conditio, si aut aere consent, aut igne, &c. hoc subiungit, Optemus igitur horum aliquid animum esse, ne indigne cum corpore pereat: periret autem, si vel cor esset, vel cerebrum, vel sanguis. *Buberius.*

⁴¹ Qui animum se habere non sentiat] In hoc

bere non sentiat: alter ita delectatur suis cantibus, ut eos etiam ad hæc transferre conetur. Harmoniam autem ex intervallis sonorum nosse possumus, quorum varia compositio etiam harmonias efficit plures: membrorum vero situs & figura corporis, vacans animo, quam possit harmoniam efficere non video. Sed hic quidem, quamvis eruditus sit, sicut est, hæc magistro concedat Aristoteli: canere ipse doceat. Bene enim illo proverbio Græcorum præcipitur, *ὅταν τις ἀρχαῖα κινῆται*

Quam quisque noris artem, in hac se exerceat. ni malim
Illam vero funditus ejiciamus individuorum corporum levium & rotundorum concursione fortuitam: quam tamen ⁴² Democritus concalēfactam & spirabilem, id est animale, esse voluit. Is autem animus, qui, si est horum quatuor generum, ex quibus omnia constare dicuntur, ex inflammata anima constat, ut potissimum videri video Panætio, superiora capestat necesse esse. Nihil enim habent hæc duo genera proni, & supra semper petunt. Ita, sive dissipantur, procul a terris id evenit: sive permanent & conservant habitum suum, hoc etiam magis necesse est ferantur ad cælum, & ab his perrumpantur & dividatur crassius hic & concretus aer, qui est terræ proximus. Calidior est enim, vel potius ardentior animus, quam est hic aer, quem modo dixi crassum atque concretum. Quod ex eo sciri potest, quia corpora nostra, terreno principiorum genere confecta, ardore animi concalēscunt.

XIX. Accedit, ut eo facilius animus evadat ex hoc aere, quem sæpe jam appello crassum, eumque perrumpat, quod nihil est animo velocius; nulla est celeritas, quæ possit cum animi celeritate contendere. Qui si permanet incorruptus, sui- que

hæc lectione Cicero non dicit, cur Dicaearchus non videtur condoluisse: poterat ille & sensisse se animum non habere, & tamen condoluisse. Quapropter mihi in mentem venit Ciceroem scripsisse, quia animum se habere non sentiat: ut hæc sit ratio, cur Dicaearchus non videatur condoluisse. Sensus est: Dicaearchus ita acerrime differuit se animum non habere, ut ne condoluisse quidem, quod animo non haberet, videretur. *Pescius.*

⁴² Quam tamen Democritus concalēfactam

& spirabilem, id est animale esse vult] Vulgo voluit, contra M. fidem. Scilicet philosophus illa corpūcula *ἁπλοῦς πῦρ* & *ἁπλοῦς ἀἴρ*, prout auctor est Aristoteles lib. I. de Anima, cap. 2. Portenti vero simile videri possit, quod noster hoc in loco *spirabilem, id est animale* dicit, cum supra cap. 17. legatur, *sive illi sint animales, id est spirabiles*. Hinc certe dubitari non potest quin animale spirabile censuerit obscurius. *Davi-*

que similis: necesse est ita feratur, ut penetret & dividat omnem calum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur: quod & humidum & caliginosum est, propter exhalationes terræ. Quam regionem cum superavit animus, naturamque sui similem contigit & agnovit: junctus ⁴³ ex anima tenui, & ex ardore solis temperato, ignibus insistit, & finem altius se efferendi facit. Cum enim sui similem & levitatem & calorem adeptus est, tanquam paribus examinatus ponderibus, nullam in partem movetur; eaque ei demum naturalis est fedes, cum ad sui similem penetravit, in quo nulla re egens aletur & sustentabitur ⁴⁴ iisdem rebus, quibus altra sustentantur & aluntur.

Cumque corporis facibus inflammari soleamus ad omnes fere cupiditates, eoque magis incendi, quod iis æmulemur, qui ea habeant, qua nos habere cupiamus: profecto beati erimus, cum, corporibus relictis, & cupiditatum & æmulationum erimus expertes: quodque nunc facimus, cum laxati curis sumus, ut spectare aliquid velimus & visere, id multo tum faciemus liberius: totosque nos in contemplandis rebus perspicendisque ponemus, propterea quod & natura inest mentibus nostris infatiabilis quædam cupiditas veri videndi: & oræ ipsæ locorum illorum, quo pervenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum caelestium, eo majorem cognoscendi cupiditatem dabant. Hæc enim pulchritudo etiam in terris patriam ⁴⁵ illam & avitam (ut ait Theophrastus) philosophiam, cognitionis cupiditate incensam, excitavit. Præcipue vero fruuntur ea, qui tum etiam, cum, has terras incolentes,

⁴³ Junctus... facit. Tum enim... adeptus] Vulgo junctus... facit. Cum enim adeptus est. At Reg. ultimam vocem nescit, idemque codex consti. dat a prima manu. Nos igitur emendationem Cl. Bentleji merito recepitimus. Vide Hieroclem in Aur. Carm. 54. pag. 186. & seq. Idem.

⁴⁴ Sustentabitur iisdem rebus, quibus altra sustentantur & aluntur] Veteres stellas animatas esse, terrenisque & aqueis vaporibus ali censuere. Vide Cic. Nat. Deor. 11. 46. Servium ad Æn. lib. I. cap. 612. Lucianum in Icaromen. Plura veterum loca suppeditabunt Liplius Phys. Stoic. lib. II. cap. 14. &

Menagius ad Laertii lib. VII. cap. 145. Idem. ⁴⁵ Patriam illam & avitam] Sic omnes Mss. Patriam tamen legit Nonius, quem secuti sunt P. Manutius, D. Lambinus, ceterique recentiores. Mihi sane tanti non est Marcellus, ut ejus libros cunctis Ciceronis exemplaribus præferam, cum pravas & vitiosas passim det lectiones. Accedit, quod Tullius patria bona, patrias fortunas, & reliqua generis ejusdem, singulari fere paginis adhibeat, voce vero patriam nullus utatur. Quin & Ad. prima in Verrem cap. 5. rem patriam & avitam, ut hic patriam & avitam philosophiam, dixit. Idem.

res, circumfusi erant caligine, tamen acie mentis dispicere cupiebant.

XX. Etenim si nunc aliquid assequi se putant, qui ostium Ponti viderunt, & eas angustias, per quas penetravit ea, quæ est nominata

Argo, quia Argivi in ea, delecti viri, ⁴⁶ multo tempore in Vetti, perebant pellem inauratam arietis; quibus, cum aut ii, qui Oceani freta illa viderunt.

Europam Libyamque rapax ubi dividit unda: quod tandem spectaculum fore putamus, cum totam terram contueri licebit, ejusque cum situm, formam, circumscriptiorem, tum & habitabiles regiones, & rursus omni cultu propter vim frigoris aut caloris vacantes?

Nos enim ne nunc quidem oculis cernimus ea, quæ videmus. Neque enim est ullus sensus in corpore, sed, ut non solum physici docent, verum etiam medici, qui ista aperta & patefacta viderunt, viæ quasi quædam sunt ad oculos, ad aures, ad nares, a sede animi perforata. Itaque sæpe aut cogitatione, aut aliqua vi morbi impediti, apertis tæpe integris & oculis, & auribus, nec videmus, nec audimus: ut facile intelligi possit, animum & videre & audire, non eas partes, quæ quasi fenestræ sunt animi: quibus tamen sentire nihil queat mens, nisi id agar, & adfit. Quid, quod eadem mente res dissimillimas comprehendimus, ut colorem, saporem, calorem, odorem, sonum? Quæ nunquam quinque nuntiis animus cognosceret, nisi ad eum omnia referrentur, & is omnium judex solus esset. Atque ea profecto tum multo puriora & dilucidiora cernentur, cum, quo natura fert, liber animus pervenerit. Nam nunc quidem, quamquam foramina illa, quæ patent ad animum a corpore, callidissimo artificio natura fabricata est, tamen terrenis concretisque corporibus sunt intersepta quodam modo. Cum autem nihil erit præter animum; nulla res objecta impedit; quo minus percipiat, quale quidque sit.

XXI. Quamvis ⁴⁶ copiose hæc diceremus, si res postularer, quam

⁴⁶ Quamvis copiose hæc diceremus, si res &c.] Menti Ciceronis aptior videretur alia loci

quam multa, quam varia, quanta spectacula animus in locis caelestibus esset habiturus. Quae quidem cogitans, soleo saepe mirari nonnullorum insolentiam philosophorum, qui naturae cognitionem admirantur, ejusque inventori & principi gratias exultantes agunt, eumque venerantur, ut deum. Liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu? Quae est anus tam delira, quae timeat ista, quae vos videlicet, si physica non didicissetis, timeretis?

Acheruntia templa, alta Orci, pallida
Leti, obnubila, obsita tenebris loca.
Non pudet philosophum in eo gloriari, quod haec non timeat, & quod falsa esse cognoverit? Ex quo intelligi potest, quam acuti natura sint, qui haec sine doctrina credituri fuerint. Praclarum autem nescio quid adepti sunt, qui didicerunt, se, cum tempus mortis venisset, totos esse perituros. Quod ut sit, (nihil enim pugno) quid habet ista res aut lætabile, aut gloriosum? Nec tamen mihi sane quidquam occurrit, cur non Pythagoræ sit & Platonis vera sententia. Ut enim rationem Plato nullam asserret, (vide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret. Tot autem rationes attulit, ut velle cæteris, sibi certe persuasisse videatur.

XXII. Sed plurimi contra nituntur, animosque, quasi capite damnatos, morte mutant: neque aliud est quidquam, cur incredibilis his animorum videatur æternitas, nisi quod

loci inter punctio, *Quamvis copiose hæc, dicere mus, si res &c.* Quasi dixisset nos, Quamvis hæc copiose diximus, tamen dicere mus &c. *Peiræus.*

47 *Liberatos enim se per eum dicunt gravissimis dominis, terrore sempiterno, & diurno ac nocturno metu. Quo terrore? quo metu?*] Veror equidem, ne gravissimi illi dominis non nisi unus solusque sit: quo enim differunt *terror* & *metus*? Juhæta quidem interdum hæc vocabula reperies: sed hoc ex more rhetorum, qui ad amplificandam orationem cognatas & similes dictiones coacervant. Stoici quidem, qui omnia in pulvisculum diffringunt, sic hæc partuntur & definiunt, ut *terror* sub metu, quasi species sub genere, comprehendantur. *Terror*, inquit, est

metus concitans. Ego: at nihilominus putidissimum plane fuerit binos hinc dominos confingere. Tu lege, literula abjecta; *Error sempiterno, & nocturno ac diurno metu. Quo terrore? quo metu?* Hinc illa Ciceronis, quæ mox sequuntur: *Non pudet philosophum in eo gloriari, quod hæc non timeat, & quod falsa esse cognoverit?* Ubi timeat ad metum revertit, *falsa ad errorem*. Noti sunt Lucretii versus, l. 147. quos ter quaterque inculcat,

Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque necesse est,
Non radii Solis, neque lucida tela diei
Discutiant, sed natura species, ratioque.
Terrorem & tenebras hic vocavit, quæ Cicero metum & errorem. Bentlejus.

nequeunt, qualis animus sit vacans corpore, intelligere, & cogitatione comprehendere. Quasi vero intelligant, qualis sit in ipso corpore, quæ conformatio, quæ magnitudo, quæ locus: ut 48, si jam possent in homine 49 uno cerni omnia, quæ nunc tecta sunt, casurusne in conspectum videatur: an tanta sit ejus tenuitas, ut fugiat aciem.

Hæc reputent isti, qui negant, animum sine corpore se intelligere posse. Videbunt, quem in ipso corpore intelligant. Mihi quidem, naturam animi intuenti, multo difficilior occurrit cogitatio, multoque obscurior, qualis animus in corpore sit, tanquam alienæ domi, quam qualis, cum exierit, & in liberam cælum, quasi in domum suam, venerit. Si enim 50, quod nunquam vidimus, id quale sit, intelligere non possumus: certe, & deum ipsum, & divinum animum, corpore liberatum, cogitatione complecti non possumus. Dicæarchus quidem & Aristoxenus, quia difficilis erat animi, quid aut qualis esset, intelligentia, nullum omnino animum esse dixerunt.

Est illud quidem maximum, animo ipso animum videre: & nimirum hanc habet vim præceptum Apollinis 51, quo monet, ut se quisque noscat. Non enim, credo, id præcipit, ut membra nostra aut staturam figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi hæc dicens, corpori tuo dico. Cum igitur, *Nosce te*, dicit, hoc dicit, *Nosce animum tuum*. Nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod

Tom. II.

S i

animi

48 *Ut, si iam possent casurusne in conspectum videatur animus, an tanta sit ut fugiat aciem*] Ne possit ritum ut fœra, facit vocula interrogativa *ne* & *an* in posteriore parte sententiæ. Lambinus pro *ut* legit *aut*: quod sequendum videtur, nisi malit lecturæ reponere, at, *si iam possent &c.* Utraque lectio cum sequentibus verbis bene convenit, *Peiræus.*

49 *In homine uno*] Bentlejus corrigit, *in homine vivo*. Quam emendationem recepit Davinius: nos autem, renitentibus aliis editionibus, in Tallii contextum non audeamus introducere: sed in nostra tamen metaphrasi Gallica secuti olim sumus. *Oliver.*

50 *Si enim*] Victorium, Manutium, &

Lambinum sequimur. Græverus autem: *Nisi enim . . . intelligere non possumus . . . complecti non possumus*. Particulam *negationem* tollit Baherius post *intelligere*: Davinius, post *complecti*. Idem.

51 *Præceptum Apollinis, quo monet, ut se quisque noscat*] Hoc *ἀπολλωνίου* Thaleti, Soloni, Chiloni alisque multis adscriptum fuisse docebat Erasmus Adag. pag. 306. ed. Hanov. & Menagius ad Laertii l. 40. l. 15, quæ laudantur viri illi doctissimi, plurima possent adijci: sed id nunc non agimus. Monebuntaxat Apollini tribuisse non modo Platonem, nostrumque lib. l. de Leg. cap. 22. 23. ac Fin. V. 36. sed etiam Plutarchum & Philostratum, &c. *Davinius.*

animi receptaculum. Ab animo tuo quiddam agitur, id agitur a te. Hunc igitur nosse, nisi divinum esset, non esset hoc acrioris cuiusdam animi præceptum, sic, ut tributum deo sit: hoc est ⁵², se ipsum posse cognoscere. Sed si, qualis fit animus, ipse animus nesciet: dic, quæso, ne esse quidem se sciet? ne moveri quidem se? ex quo illa ratio nata est Platonis, quæ a Socrate est in Phædro explicata, a me autem posita est in sexto libro de Republica.

XXIII. Quod semper ⁵³ moveatur, id æternum est. Quod autem motum affert alicui, quodque ipsum agitur aliunde, quando finem habet motus, vivendi habeat necesse est. Solum igitur, quod se ipsum movet, quia nunquam deseritur a se, nunquam ne moveri quidem desinit. Quin etiam cæteris, quæ moventur, hic fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia: ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec a se aliud creabit: si quidem necesse est a principio oriri omnia. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se moveatur. Id autem nec nasci potest, nec mori: vel concidat omne cælum, omnisque natura consistat necesse est, nec vim ullam nanciscatur, qua, ut primo, impulsiva moveatur. Cum pateat igitur, æternum id esse, quod se ipsum moveat; quis est, qui banc naturam animis esse tributam neget? Inanimatum est enim omne, quod pulsive agitur externo. Quod autem est animal, id motu cietur interiore & suo. Nam hæc est propria natura animi, atque vis. Quæ si est una ex omnibus, quæ se ipsam semper moveat; neque nata certe est, & æterna est.

Licet concurrant plebei omnes philosophi, (sic enim ii, qui

⁵² Hoc est, se ipsum posse cognoscere] Hæc voces glossæ merito damnarunt P. Manutius & D. Lambinus; licet enim refragetur Janus Gebhardus, naso tamen careat necesse est, qui glossam non olfacit. Simili ferè ratione Plutarchus in Demosth. Tom. I. p. 847. Αὐτὸν γὰρ ἴσως, inquit, ἔστι πᾶσι τῶν τοῦ Τραχῆται ἐπιπέσει, οὐκ ἔστι δὲ ἴσως

πᾶσι τῶν Σίμωνος. Vide sis & Platonem in Alcib. primo. Idem.

⁵³ Quod semper moveatur] Vide Mureti Var. Lect. VIII. 3. ubi collatio loci hujus & Phædro Platonis cum ejusdem loci interpretatione Ciceroniana. Et Soma. Scipionis, cap. 8.

qui a Platone, & Socrate, & ab ea familia dissent, appellandi videntur) non modo nihil unquam tam eleganter explicabunt; sed ne hoc quidem ipsum, quam subtiliter conclusum sit, intelligent. Sentit igitur animus se moveri: quod cum sentit, illud una sentit, se vi sua, non aliena moveri: nec accidere posse, ut ipse unquam a se deseratur. Ex quo efficitur æternitas: nisi quid habes ad hæc.

AUD. Ego vero facile sum passus, ne in mentem quidem mihi aliquid contra venire: ita isti faveo sententiæ.

XXIV. MARC. Quid illa tandem, num leviora censes? quæ declarant inesse in animis hominum divina quædam: quæ si cernerem quemadmodum nasci possent, etiam; quemadmodum interirent, viderem. Nam sanguinem; bilem; pituitam, ossa, nervos, venas, omnem denique membrorum & totius corporis figuram videor posse dicere, unde concreta & quo modo facta sint. Per animum ipsum, si nihil esset in eo, nisi id, ut per eum viveremus, tam natura putarem hominis vitam sustentari, quam vitis, quam arboris: hæc enim etiam dicimus vivere. Item si nihil haberet animus hominis, nisi ut appeteret aut refugeret, id quoque esset ei commune cum bestiis.

Habet primum memoriam, & eam infinitam, rerum innumerabilium. Quam quidem Plato recordationem esse vult superioris vitæ. Nam in illo libro, qui inscribitur Menon, pusionem quandam Socrates interrogat quædam geometrica de dimensione quadrati. Ad ea sic ille respondet, ut puer: & tamen ita faciles interrogationes sunt, ut gradatim respondens eodem perveniat, quo si geometrica didicisset. Ex quo effici vult Socrates, ut discere nihil aliud sit, nisi recordari. Quem locum multo etiam accuratius explicat in eo sermone, quem habuit eo ipso die, quo excessit e vita: docet enim, quemvis, qui omnium rerum rudis esse videatur, bene interroganti respondentem, declarare, se non tum illa discere, sed reminiscendo recognoscere; nec vero fieri ullo modo posse, ut a pueris tot rerum atque tantarum infitas & quasi consignatas in animis notiones, quas *εἰσέως* vocant, haberemus, nisi ani-

mus, antequam in corpus intravisset, in rerum cognitione viguisset.

Cumque nihil esset, ut omnibus locis a Platone differitur, (nihil enim ille putat esse, quod oriatur & intereat; idque solum esse, quod semper tale sit, qualem *ideam* appellat ille, nos *speciem*) non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere, cognita attulit. Ex quo tam multarum rerum cognitionis admiratio tollitur. Neque ea plane videt animus, cum repente in tam insolitum tamque perturbatum domicilium immigravit; sed cum se collegit atque recreavit, tum agnoscit illa remiscendo. Ita nihil aliud est discere, nisi recordari.

Ego autem majore etiam quodam modo memoriam admittor. Quid est enim illud, quo meminimus? aut quam habet vim? aut unde natam? Non quæro, quanta memoria. Simonides fuisse dicitur, quanta Theodectes⁵⁷, quanta is, qui a Pyrrho legatus ad senatum est missus, Cineas⁵⁸, quanta nuper Charmadas, quanta, qui modo fuit, Scepheus Metrodorus, quanta noster Hortensius⁵⁹: de communi omnium memoria

⁵⁴ *Cumque nihil esset &c.*] Hoc loco esse debet intelligi non sensu populari, sed Platónico & sublimi; aut, si quis mavult, metaphisico: nimirum quo sensu aiebat Plato, id unum posse dici esse, quod semper est: quod autem oriatur & interit, id verè non esse. Quod Cicero factim ponit. Non ergo de corpore, multo minus de animo dicitur, quod *nihil esset*: sed de re quavis alia, præter ideas. His enim unice convenit esse. Vide Timæum, cap. 2. *Olivæ.*

⁵⁵ *Non potuit animus hæc . . . agnoscere, cognita attulit: ex quo &c.*] Potius naturalis punctis lego, non potuit animus hæc in corpore inclusus agnoscere: cognita attulit; ex quo &c. *Peacius.*

⁵⁶ *Quanta memoria Simonides?*] Is artium memoriam primus ostendisse dicitur. Vide Quintilianum Inst. Orat. lib. XI. cap. 2. Plinium H. N. VII. 24. & Elianum H. A. VI. 10. *Dædylus.*

⁵⁷ *Quanta Theodectes?*] D. Lambinus placet Theonitocles, & sic ex Mf. Fr. Fabricius. At si illas extat ejusmodi cõdex, a sciolo quodam fuit emendatur; nam licet

Themistocles memoriam celebrent plurimi, se recte tamen habet vulgata lectio, cum *senes auditos quàmlibet multos versus protinus dicitur reddidisse Theodectes*, ut auctor est Quintilianus Inst. Orat. lib. XI. cap. 2. etique antea memoriam fuisse tradidit Elianus H. A. lib. VI. cap. 10. *Idem.*

⁵⁸ *Cineas?*] Vulgo *Cyneas*. Male. Grecis enim *Kaias*, non *Kineas* dicitur. Vide Cl. Salmasium Exerc. Plin. pag. 49. Ejus memoriam hæc verbis celebrat Seneca Controv. Proem. *Cineas . . . missus a Pyrrho legatus ad Romanos, postero die novus homo & senatum & omnem urbem circumfusum plebem nominibus suis perstravit.* Adi. Is & Plinium H. N. lib. VII. cap. 24. *Idem.*

⁵⁹ *Noster Hortensius?*] Hujus excellentem memoriam deprecatur Cicero in Bruto cap. 88. Seneca Controv. Proem. *Hortensius a Sertena provocatus, in aulicis perfulsit diem totum, & omnes res, & prælia, & emporum ordine suo recensuit, argentariis recognoscitur, ita ut in nullo falleretur.* Adi. Is Latini Pacatum Pan. XII. cap. 18. ac Quintilianum Inst. Orat. lib. X. cap. 6. & lib. XI. cap. 2. *Idem.*

memoria loquor, & eorum maxime, qui in aliquo majore studio & arte versantur: quorum quanta mens sit, difficile est existimare, ita multa meminerunt.

XXV. Quoruscumque hæc spectat oratio? Quæ sit illa vis, & unde, intelligendum puto. Non est certe nec cordis, nec sanguinis, nec cerebri, nec atomorum. Anima sit animus, ignisve, nescio: nec me pudet, ut istos, fateri nescire quod nesciam. Illud si ulla alia de re obscura affirmare possem, si ve anima, si ve ignis sit animus, eum jurarem esse divinum. Quid enim, obsecro te, terrane tibi, aut hoc nebuloso & caliginoso cælo, aut lata aut concreta videtur tanta vis memoria? Si, quid sit hoc, non vides: at, quale sit, vides. Si ne id quidem: at, quantum sit, profecto vides. Quid igitur? utrum capacitatem aliquam in animo putamus esse, quo tanquam in aliquod vas ea, quæ meminimus, infundantur? Absurdum id quidem: qui enim fundus, aut quæ talis animi figura intelligi potest? aut quæ tanta omnino capacitas? An imprimi quasi ceram animum putamus, & memoriam esse signatarum rerum in mente vestigia? Quæ possunt verborum, quæ rerum ipsarum esse vestigia? Quæ porro tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere?

Quid illa vis, quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ

⁶⁰ *Tam immensa magnitudo, quæ illa tam multa possit effingere?*] Suspecta est vox ultima: non enim magnitudo res ullas effingit, sed in illa hæc effinguntur. Lego, quæ illa tam multa possit excipere. *Idem.*

⁶¹ *Quid illa vis quæ tandem est, quæ investigat occulta, quæ inventio atque excogitatio dicitur?*] Ex hæc tibi terrena mortalique visus concretus is videtur, aut qui primis . . . omnibus rebus imposuit nomina?

aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem visum convocavit? aut qui sonos vocis &c.] Scire equidem ex te velim, quo referantur illa toties hic repetita aut qui: non enim video quoruscumque pertinent, neque ullum exitum orationis invenio. Tunc ergo terent inventores, quos hic enumerat, nominum, literarum, astronomie, frugum, vestium, reorum, quid? quid agunt, vel quid

sunt denique? nihil omnino: ut quidem hic locus vulgo nunc legitur. Tu vero sine dubitatione responde, *Ex hæc tibi terrena mortalique visus concretus is videtur, aut qui primis . . . omnibus rebus imposuit nomina; aut qui &c.* Hoc est; nihil divinitus habuit, nihil auræ cælestis, nihil ignis ætherei? Nosti illud Lucretii de Empedocle:

Ut vis mortali videretur corpore cretus. Ceterum tam turpe mendum librariorum solenni audacis acceptum referimus: cum enim præcelleret inventio atque excogitatio, statim hi non concretus is ne latinum quidem esse arbitrari, permutantur terminationes, ut eodem genere adjectivum cum substantivo, ut putabant, amice concordaret. *Bentleyus.* Concretus est &c.] Idem omnes codices scripti & impressi: pro quo lectione Bentleyus reposuit *concretus is videtur, aut qui primis &c.* quia nescivit, quo referentur illa toties in

quæ inventio atque excogitatio dicitur? Ex hac tibi terrena moralique natura & caduca concreta ea videtur? aut qui primus, quod summæ sapientiæ Pythagoræ visum est, omnibus rebus imposuit nomina? aut qui dissipatos homines congregavit, & ad societatem vitæ convocavit? aut qui sonos vocis, qui infiniti videbantur, paucis literarum notis terminavit? aut qui errantium stellarum cursus, progressiones⁶², institutiones notavit? Omnes magni: etiam superiores, qui fruges, qui vestitum, qui tecta, qui cultum vitæ, qui præsidia contra feras invenerunt: a quibus mansueti & exulti, a necessariis artificibus ad elegantiora defleximus. Nam & auribus oblectatio magna parta est, inventa & temperata varietate & natura sonororum: & astra suspeximus, tum ea, quæ sunt infixæ certis locis, tum illa⁶³ non re, sed vocabulo errantia. Quorum conversiones⁶⁴, omnesque motus, qui animo vidit, is docuit, similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus esset in cælo. Nam cum Archimedes lunæ, solis, quinque erran-

sequentibus repetita aut qui. At mihi ista commendatio opus non esse videtur, si licet locum interpungamus. Ex hac tibi terrena moralique natura & caduca concreta ea (sc. inventio atque excogitatio) videtur: aut qui primus &c. Scilicet hæc compendiose dicta esse censeo, cum fastus Cicero sic dicere potuisset, aut ex illa natura concretus is videtur, qui primus &c. Porcius.

62 Progressiones, institutiones.] Institutiones reponunt Manutius, Lambinus, alii, nec, ut videtur, immerito: licet enim codices nihil viderent, minime capio, quem locum habere possint institutiones. Alteram vocem sicco pede prætereunt interpretes; eandem tamen potestatem obtinet ac cursus, nec præterea dicitur putandum est Cicero. Reg. & Elicent. sec. prægressiones. Scribo regressiones; nam planetas nunc stare, nunc regredi, nunc præcurrere videri, notissimum. Davis.

63 Tum illa, non re, sed vocabulo errantia.] Platoniorum fuit sententia, Rebus erraticis non vago motu, sed certis legibus, agitari; quod etiam recentioribus videtur astronomis, qui diversa illa ætherea vario planetarum & telluris inter se firu tribuunt. Vide sic Ciceronem Nat. Deor. lib. II, cap. 20. Idem.

64 Quorum conversiones omnesque motus qui

animum vidit, is docuit similem animum suum ejus esse, qui ea fabricatus esset in cælo.] Redige, queso, hæc mecum ad calculum: Qui, inquit, animus vidit, is (id est, animus) docuit animum suum similem ejus esse. Ergo hic habemus animum animi: factis hoc belle? Alius, opinor, dixisset: is docuit se similem ejus esse. Sed alia pariter medicina est. Lege certissime: Quorum conversiones omnesque motus qui animo vidit, is docuit similem animum suum ejus esse &c. Noster de Natura Deorum I. 18. Epicurus autem, qui res occultas & penitus abditas non modo viderit animo, sed etiam sic tractet &c. Ibid. II. 64. Totam licet animis, tanquam oculis lustrare terram. Acad. II. 40. Aut si etiam dormientes aliquid animo videre videntur. Ovid. Fast. IV.

Appius est auctor; Pyrrho qui pace negat.

Multum animo vidit, lumine captus erraticis.] Alti passim. Sed & hoc jam nunc a Lambino video occupatum: adeo ut rursus indigner ejus hominis vicem, cui sepe recte monenti, seu præ invidia & livore, five præ cæcitate & ignorantia, nemo obtemperare voluit. Bentlejus.

tium motus in spheram illigavit, effecit idem, quod ille, qui in Timæo mundum ædificavit, Platonis deus, ut tarditate & celeritate dissimillimos motus una regeret conversio. Quod si⁶⁵ in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem eisdem motus Archimedes sine divino ingenio potuisset imitari.

XXVI. Mihi vero ne hæc quidem notiora & illustriora carere vi divina videntur: ut ego aut poetam grave plenumque carmen sine cælesti aliquo mentis instinctu putem fundere, aut eloquentiam sine quadam vi majore fluere, abundantem sonantibus verbis, uberibusque sententiis. Philosophia vero, omnium mater artium, quid est aliud, nisi, ut Plato ait, donum, ut ego, inventum deorum? Hæc nos primum ad illorum cultum, deinde ad jus hominum, quod situm est in generis humani societate, tum ad modestiam magnitudinemque animi erudit: eademque ab animo, tanquam ab oculis, caliginem dispulit, ut omnia supera, infera, prima, ultima, media videremus.

Prorsus hæc divina mihi videtur vis, quæ tot res efficiat & tantas. Quid est enim memoria rerum & verborum? Quid porro inventio? Profecto id, quod nec in deo quidquam majus intelligi potest. Non enim⁶⁶ ambrosia deos, aut nectare, aut Juventate pocula ministrante, letari arbitror: nec Homerum audio, qui Ganymedem a diis raptum ait propter formam, ut Jovi bibere ministraret. Non justa causa, cur Lao-

65 Quod si in hoc mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem &c. Idem.] Nihil variant codices scripti: est tamen cur a Ciceronis manu esse nunquam crederem. Quid enim sibi vult in hoc mundo? an plures & infinitos quidem mundos constituit, ex sententia Democræi & Epicuri? Nunc meræ: nullus quippe apud illos mundi ædificator deus: omnia casu & fortuito ex atomorum concursu. Atqui hic ex Platonis sententia loquitur: lege itaque inverlo ordine: Quod si hoc in mundo fieri sine deo non potest, ne in sphaera quidem &c. Idem.

66 Non enim ambrosia deos aut nectare, aut Juventate pocula ministrante letari arbitror.] Geminus fere locus est de Natura Deorum I. 40. At poeta quidem nectare, ambrosia,

span, epulas comparant, & aut Juventatem aut Ganymedem pocula ministrantem. Verum ut hic locus rectus est & integer, ita prior ille in mendo cubat. Quale enim illud, letari ambrosia, aut nectare, aut Juventate? Quid? cibumne, obsecro, est Juventas, an potio? Vides nunc, opinor, quod tuum est acumen, sententia labem: quam nullo negotio expurgaveris, nisi sic legeris aut deletis. Non enim ambrosia deos aut nectare, aut Juventate pocula ministrante, letari arbitror. Pocula vero intellige ambrosia aut nectare; quorum utrumque interdum pro liquoribus venditant poeta, & ambrosia succo, cum libuerit, spargunt. Idem.

medonti ⁶⁷ tanta fieret injuria. Fingebat hæc Homerus, & humana ad deos transferebat. Divina ⁶⁸ mallem ad nos. Quæ autem divina? vigere, sapere, invenire, meminisse. Ergo animus, ut ego dico, divinus est; ut Euripides audent dicere, deus: & quidem si deus aut anima, aut ignis est, idem est animus hominis. Nam ut illa natura caelestis & terra vacat & humore: sic utriusque harum rerum humanus animus est expertus. Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducitur ⁶⁹: primum hæc & deorum est, & animorum.

XXVII. Hanc nos sententiam secuti, his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus: *Animorum nulla in terris origo inveniri potest. Nihil enim est in animis mixtum atque concretum, aut quod ex terra natum atque factum esse videatur: nihil ne aut humidum quidem, aut stabile, aut igneum. His enim in naturis nihil inest, quod vim memorie, mentis, cogitationis habeat, quod & præterita teneat, & futura provideat, & complecti possit præsentia: quæ sola divina sunt. Nec invenitur unquam, unde ad hominem venire possint, nisi a Deo: Singularis est igitur quædam natura atque vis animi, sejuncta ab his naturis notisque naturis. Ira quidquid est illud, quod sentit, quod sapit, quod vult, quod viget, caeleste & divinum est: ob eamque rem æternum sit necesse est. Nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretionem materiali, omnia sentiens & movens, ipsaque prædita motu sempiterno. Hoc e genere atque eadem e natura est humana mens.*

XXVIII. Ubi igitur, aut qualis est ista mens? Ubi tua, aut

⁶⁷ Cui Laomedoni tanta foret injuria? Nostris ædificis injuriis impingunt Joach. Camerarius, Aldus nepos, & Fulv. Ursinus: quasi Troi, non Laomedoni, fuisset scribendum. Verum ut de raptore, sic de patre Ganymedis magne sunt inter auctores discrepantie. Plerisque Trois est filius. Lucianus in Charidemo eum Dardanii filium vocat. Laomedonte genitum confirmat Cycli scriptor apud Scholasten in Euripidis Orest. vers. 1392. Quo loco Cicero nem tuerur Tani. Faber lib. II. Ep. 38. Quin & Ganymeden ab Euripide Troad. vers. 822. *Καυκάδιον πατρί-*

æ nominari video. Neque eam Laomedonte progenitum fuisse, præter asserit nos: sed patre mortuo, fratrem contigebat injuria Davif.

⁶⁸ Divina mallem ad nos? Hæc laudat Augustinus Civ. Dei, IV. 26. & Confess. I. 16. Idem querebatur Xenophanes. Adi Menagium ad Laertii IX. 18. Idem. Vide P. Victorii Var. Lect. XXXV. 10.

⁶⁹ Inducta: primum hæc? Inter punctum sic voluerat Lambinus, inducitur primum: hæc &c. Facit cum Lambino Bentlejus: ac merito quidem.

aut qualis? potesne dicere? An, si omnia ad intelligendum non habeo, quæ habere vellem, ne iis quidem, quæ habeo, mihi per te uti licebit? Non valet tantum animus, ut se ipsum ipse videat: at, ut oculus, sic animus sese non videns alia cernit. Non videt autem, quod minimum est, formam suam. Fortasse: quanquam id quoque: sed relinquamus: vim certe, sagacitatem, memoriam, motum ⁷⁰, celeritatem videt. Hæc magna, hæc divina, hæc sempiterna sunt. Qua facie quidem sit, aut ubi habitet, ne quærendum quidem est.

Ut, cum videmus speciem primum candoremque cæli; deinde conversionis celeritatem tantam, quantam cogitare non possumus; tum vicissitudines dierum atque noctium, commutationesque temporum quadripartitas, ad maturitatem ⁷¹ frugum & ad temperationem corporum aptas; eorumque omnium moderatorem & ducem solem; lunamque accretione & diminutione luminis, quasi fastorum notantem & significantem dies; tum in eodem orbe, in XII. partes distributo, quinque stellas ferri, eosdem cursus constantissime servantes, disparibus inter se motibus; nocturnamque cæli formam undique sideribus ornata; tum globum terræ eminentem e mari, fixum in medio mundi universi loco, duabus oris distantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, sub axe posita ad stellas septem, unde

Horriser

Aquilonis stridor gelidas molitur nives:

altera Australis, ignota nobis, quam vocant Græci ἀπὸ τοῦ νότου: cæteras partes incultas, quod aut frigore rigeant, aut urantur calore: hic autem, ubi habitamus, non intermittit suo tempore

*Cælum nivescere, arbores frondescere,
Vires lætifica pampinis pubescere,*

Tom. II.

T t

Rami

⁷⁰ Motum, celeritatem? Motus celeritatem. Bentlejus.

⁷¹ Ad maturitatem frugum? Reſtius, opinor, M. Norvic. quo usus est Davifius, ad maturationem frugum & ad temperationem corporum aptas: id est, ad faciendâ fruges maturas. Sic ab aliis Latinis scriptoribus

poma & vva maturari dicuntur. Maturitas significat tempus maturum; hic vero locus postulat potius vocem, qua actus maturandi exprimitur. Vix aliter nos locus est in I. de Nat. Deor. cap. 2. Cælique mutationes, quibus omnia, qua terra gignat, maturata pubescant. Peare.

Rami baccarum ubertate incurvescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia,
Fontes scatere, herbis prata convestire:

tum multitudinem pecudum, partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad corpora vestienda; hominemque ipsum, quasi contemplatorem cæli, ac deorum, ipsorumque cultorem; atque hominis utilitati agros omnes & maria parentia.

XXIX. Hæc igitur & alia innumerabilia cum cernimus, possumusne dubitare, quin his præsit * aliquis vel effector, si hæc nata sunt, ut Platoni videtur: vel, si semper fuerint, ut Aristoteli placet, moderator tanti operis & muneris? Sic mentem hominis, quamvis eam non videas, ut deum non vides, tamen ut deum agnoscis ex operibus ejus, sic ex memoria rerum, & inventione, & celeritate motus, omnique pulchritudine virtutis, vim * divinam mentis agnoscito.

In quo igitur loco est? Credo equidem in capite: & cur credam, asserere possum: sed alias: nunc ubi ubi fit animus, certe quidem in te est.

Quæ est ei natura? Propria, puto, & sua. Sed fac igneam, fac spirabilem: nihil ad id, de quo agimus. Illud modo videto, ut deum noris, etsi ejus ignores & locum & faciem, sic animum tibi tuum notum esse oportere, etiam si ejus ignores & locum & formam. In animi autem cognitione dubitare non possumus, nisi plane in physicis plumbei fumus, quin nihil sit animus admixtum, nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmentatum, nihil duplex. Quod cum ita sit, certe nec scerni, nec dividi, nec discerpi, nec distrahi potest: nec interire igitur. Est enim interitus quasi discensus, & secretio, ac direptus earum partium, quæ ante interitum junctione aliqua tenebantur.

His & talibus rationibus adductus Socrates, nec patronum quæsit ad iudicium capitis, nec iudicibus supplex fuit: adhibuitque liberam contumaciam, a magnitudine animi ductam, non a superbia: & supremo vitæ die de hoc ipso multa

* Vid. aliquis conditor, vel effector

* Lamb. divina

ta differuit, & paucis ante diebus, cum facile posset educi e custodia; noluit: & cum pæne in manu jam mortiferum illud teneret poculum, locutus ita est, ut non ad mortem trahi, verum in cælum videretur ascendere.

XXX. Ita enim censebat, itaque differuit, duas esse vias, duplicesque cursus animorum e corpore excedentium. Nam qui se humanis vitis contaminavissent, & se totos libidinibus

T t 2

dedit-

72 Non qui se humanis vitis contaminavissent, & se totos libidinibus dedissent, quibus cecati, velut domesticis vitis atque sagittis se inquinavissent, vel Rep. violanda fraudes insuperabiles conceperunt, iis devium quoddam iter esse, seclusum a concilio deorum.] In his verbis non ita multis ter quaterve a dormitantibus librariis peccatum esse suspicor. Sed primum apponam integrum locum, ut mihi legendum videatur; tum de ratione emendationum videamus. Scribo igitur, Non qui se immanibus vitis contaminavissent, aut se totos libidinibus dedidissent, quibus cecati, vel domesticis supris atque sagittis se inquinavissent, vel rep. violanda fraudes insuperabiles conceperunt, iis devium quoddam iter esse &c. Principio, illud quod vulgo fertur humanis vitis quam sententiæ adverterit sit, tu considera. Nam certe humana vitis sunt quæ in quemvis hominem cadunt, quæ naturæ humane imbecillitas a se defendere & depellere non potest. Ovidius Fast. I. vers. 209. de astronomiæ inventoribus loquens, tanquam supra mortalem conditionem eventis.

Credibile est illos pariter vitisque locif- que

Atque humanis evolvisse caput.

Atque hoc loco non de mediocribus & ignoscendis vitis Ciceronem loqui manifestum est: hinc enim mortalium turpissimos & contaminatissimos ponit, illinc castissimos sanctissimosque; quorum hos ad deorum sedes recta ire post mortem, illos iter devium capessere, a beatis sedibus quam maxime diversum. Lego igitur, quod proxime ad librorum scripturam videretur accedere, immanibus vitis, quo epitheto Horatius nosse usus est Sermon. II. 4. vers. 76.

Immane est vitium dare millia ternæ maculo.

Mox lego, aut se totos &c. Non enim eodem, sed diversis intelligit; priores, sceler-

ratos, fraudibus, rapinis, cædibus græffantes; posteriores, voluptarios, qui ventri & gula & libidinibus ferviunt. Certe hæc vitia quodammodo contraria sunt, nec facile in unum eundemque hominem cadunt. Legge deinde, dedidissent, cum Victorio & codice ex tuis meliore, quod & hic & ferep alias perperam immutavit Gebhardus. Desere enim majus quid & significativius nota, quam dare; pro captivo se tradere, in servitutem addicere, mancipare. Confirmatur hoc & ex adjuncto totos dedidissent: sic Noster de Legibus II. 2. Pro qua mori, & cui nos totos dedere debemus. Ad Articum IX. 4. Sed tamen, ne me totum agritudinis dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam dæmon. Tuscul. V. 39. Huic discendi quærendique divine delectationi toto se animo dedidissent; ubi iterum contra Victorium & nos codices Gebhardum sequeris male interpolantem dedidissent. Sequitur deinceps, quibus cecati, velut domesticis vitis atque sagittis se inquinavissent: hoc est, quibus seu sceleribus, si ve libidinibus (nam ad utrumque hoc referretur) velut domesticis vitis &c. Quid, malum, illud velut? an scelera, fraudes, rapinæ sunt domesticæ vitia? immo vero hæc ut disjuncta & disparata ponuntur. Lego ergo levissima mutatione, vel domesticis sagittis, vel se publica violanda. Alioqui impedita proflus oratio est, neque exitum tibi reperit. Hæc quidem emendatio, utrumque fiat cæteris, longe certissima est, sed aliud quid etiam restat. Vide enim illud, quibus vitis & libidinibus cecati, vel domesticis vitis se inquinavissent: quam frigide, quam illepide hic repetitur illud vitis? an quidquam sapit aut elegantia, aut copia Tulliana? Quamobrem aut legitim, domesticis supris atque sagittis: aut domesticis nequitiis atque sagittis: illa enim apud nostrum una cum sagittis non semel juncta legitimus. Bentejus. In usu esse

dedissent, quibus cæcati velut domesticis vitis atque flagitiis se inquinavissent, vel in republica violanda fraudes inexpliabilis concepissent, iis devium quoddam iter esse, seclufum a concilio deorum. Qui autem se integros castosque servavissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, seseque ab his semper sevocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati deorum: his ad illos, a quibus essent profecti, reditum facilem patere. Itaque commemorat, ut cygnis (qui non sine causa Apollini dicati sunt, sed quod ab eo divinationem habere videantur, qua providentes quid in morte boni sit, cum cantu & voluptate moriantur) sic omnibus & bonis & doctis esse faciendum. Nec vero de hoc quisquam dubitare posset, nisi idem nobis accideret, diligenter de animo cogitantibus, quod iis sæpe usu venit, qui acriter oculis deficientem solem intuerentur, ut adspectum omnino amitterent: sic mentis acies seipsam intuens nonnunquam hebetat; ob eamque causam contemplandi diligentiam amittimus. Itaque dubitans⁷³, circumspiciens, hæsitans, multa adversa revertens, tanquam ratis in mari immenso nostra veriditer oratio.

Sed hæc & vetera, & a Græcis. Cato autem sic abiit e vita, ut causam moriendi nactum se esse gauderet. Vetat enim dominans ille in nobis deus, injussu hinc nos suo demigrare. Cum vero causam justam deus ipse dederit, ut tunc Socrati, nunc Catoni, sæpe multis; nã ille, medius fidius, vir sapiens, latus ex his tenebris in lucem illam excesserit. Nec tamen illa vincla carceris ruperit. Leges enim vetant. Sed tanquam a magistratu, aut ab aliqua potestate legitima,

fic

esse & communi, & Ciceronis, ut *humana vitia* dicantur mediocria & excusabilia. At enim philosophi personam hic induit Cicero, atque hominibus e turba ac face mortalium, opponit sapientem diis admoventum. *Humana* que dicit *vitia*, illa ipsa sunt que Plato *νόσος ἀνθρώπων*, *Phædon*, pag. 81. *Edidit. H. Steph.* Quem locum videtur Latinus respexisse. Tum etiam infinita sunt a quibus nos absterret religio tanquam malis ac flagitiis, que philosophorum sapiens ille neque illicita sibi ducebat, neque in vitis

numerat vel tolerabilibus. Daviso itaque assentior nihil in illis verbis muranti. Neque in his quidquam video mutandum; & se totos libidinibus dedissent, cum libido genus omne contineat illicitarum cupiditatum. Vide, si vacat, *Tusc.* IV. 6. *Buberius*.

⁷³ Itaque dubitans] Hæc verba poetium nescio quid olere videntur; & fortasse veteris poetæ cuiuspiam Anapastici fuerint ordinandi:

*Dubitans, circumspiciens, hæsitans,
Multa adversa revertens. Gajetus.*

fic a deo evocatus atque emissus exierit. *Tota enim philosophorum vita*, ut ait idem, *commentatio mortis est*.

XXXI. Nam quid aliud agimus, cum a voluptate, id est, a corpore, cum a re familiari, quæ est ministra & famula corporis, cum a republica, cum a negotio omni sevocamus animum? Quid, inquam, tum agimus, nisi animum ad seipsum advocamus, secum esse cogimus, maximeque a corpore abducimus? Secernere autem a corpore animum, nec quidquam aliud est quam emori discere. Quare hoc commentemur, mihi crede, disjungamusque nos a corporibus, id est, consuecamus mori. Hoc &, dum erimus in terris, erit illi cælesti vitæ simile: &, cum illuc ex his vinculis emissi feremur, minus tardabitur cursus animorum. Nam qui in compedibus corporis semper fuerunt, etiam cum soluti sunt, tardius ingrediuntur, ut ii, qui ferro vinciti multos annos fuerunt. Quo cum venerimus, tum denique vivemus. Nam hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si liberet.

AUD. Satis tu quidem in Consolatione es lamentatus: quam cum lego, nihil malo, quam has res relinquere; his vero auditis, multo magis. MARC. Veniet tempus, & quidem celeriter, & sive retractabis⁷⁴, sive properabis. Volat enim ætas.

⁷⁴ Sive retractabis, sive properabis: volat enim ætas.] Recte quidem nunc vulgo editur *retractabis*: cum veteres editiones & codices aliquot scripti *retardabis* habuerint: quod natum videtur ex illo altero *properabis*, cui scilicet contrarium & *inversum* ponendum videbatur *retardabis*. Ceterum uno verbo feliciter restituo, de altero erat cogitandum. Quid enim est *properabis* ad mortem? hoc certe est voluntariam mortem ante diem sibi accedere: quod hoc ipso loco auctor tanquam illicitum & nefarium damnat. Quid ergo? equidem corrigendum puto, sive *retractabis*, sive *obtemperabis*; quod si compendiose & cum P. *osep.* scripseris, more in veteribus libris recepto, minimum aberraverit a vulgata lectione. *Retractare* autem & *obtemperare* sunt plane antitheta: & sententia exurgit aptissima. Moriendum, inquit, erit; seu iniquo animo & ingratis, sive æquo & libenter; seu remuas & tergiverberis, sive pareas & morem geras. Hinc oppositè accedunt illa Græcæ Clean-

thi, que Latine eleganter vertebat Seneca, *Epist.* 107.

*Duc me, parens æsque dominator post,
Quocumque placuit: nulla parendi mora est;*

*Adjans impiger. Fac nolle: comitabor
genens;*

*Malusque patior, quod pati licuit bono.
Ducunt volentem fata, nolentem trahunt.*

Pentheus.

Retractabis habent editiones quædam, alie *retractabis*; quæ verba tantumdem differunt, quantum *lavare* & *lavare*, *impartio* & *impartio*. Qui recusant stare passis, facere aliquid, ire quopiam, &c. revocant, retractant, retractant dicta, manum, pedem, &c. Quid sit, sive *retractabis*, intelligere videor ex hoc Ovidii, l. *Trist.* III. 55.

*Ter limen teigigi, ter sum revocatus, &
ipse*

Indulgens animo pes mihi tardus erat. Anonymus.

etas. Tantum autem abest ab eo, ut malum mors sit, quod tibi dudum videbatur, ut verear, ne homini nihil sit non malum aliud certe, sed nihil bonum aliud potius: si quidem vel dii ipsi, vel cum diis futuri sumus.

AUD. Quid refert? Adfunt enim, qui hæc non probent. MARC. Ego autem nunquam ita te ex hoc sermone dimittam, ulla ut ratione mors tibi videri malum possit.

AUD. Qui potest, cum ista cognoverim? MARC. Qui poscit, rogas? Catervæ veniunt contra dicentium, non solum Epicureorum, quos equidem ⁷⁶ non despicio, sed nescio quo modo doctissimus quisque contemnit: acerrime autem deliciae meæ Dicaearchus contra hanc immortalitatem disseruit. Is enim tres libros scripsit, qui Lesbiaci vocantur, quod Mytilenis sermo habetur, in quibus vult efficere, animos esse mortales. Stoici autem usuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu mansuros ajunt animos, semper negant.

XXXII. Num vis igitur audire, cur, etiam si ita sit, mors tamen non sit in malis? AUD. Ut videtur: sed me nemo de immortalitate depellet. MARC. Laudo id quidem: etsi nihil nimis oportet confidere. Movemur enim sæpe aliquo acute concluso: labamus, mutamusque sententiam clarioribus etiam in rebus: in his ⁷⁷ est enim aliqua obscuritas. Id igitur si acciderit ⁷⁸, simus armati. AUD. Sane quidem: sed, ne accidat, providebo.

⁷⁵ A. Quid refert? M. Adfunt enim, qui hæc non probent. Ego autem &c. Sic videtur ista distinguenda. Quid refert, inquit Auditor, ista urget? Refert, inquit Marcus, adfunt enim, qui hæc non probent; video quosdam abutantes, quibus servare debeo. Et complures secum familiariter fuisse affirmavit supra, cap. 4. quos non puto id commisisse, ut Ciceronem solum cum solo Auditore relinquere, cum hanc declamationem & scholam haberet. Schola sane & declamatio nunquam sine frequentia. Tum illud adfunt potest id ipsum dicere, quod explicat mox fufius, Caterve veniunt contra dicentium &c. Id. ⁷⁶ Quos equidem non despicio] Didum civititer, atque dissimulatione Academica. Aliter in dialogis loquitur, ubi personam inducit aliquis Stoici. Sentium hunc video: Veniunt caterve contra distantium, qui te

MARC. ab his revocent, quæ persuadere sum conatus. Nihil quidem est magnopere, quod tibi ab Epicureis metum: non quod illos despiciam; sed quod eos videam a doctissimo quoque despici. Equidem non satis intelligo, cur ita contemnantur; sed contemnantur tamen. At Dicaearchus, homo minime despiciendus, ipse quoque acerrime &c. Idem.

⁷⁷ In his est enim aliqua obscuritas] Sententia Academicorum est, in rebus omnibus, etiam clarioribus, esse obscuritatem aliquam. In hac sententia fundatur Epoche, & retentio attentionis, de qua in Lucullo. Idem.

⁷⁸ Id igitur si acciderit] Ut veniant contra dicentes, ut moveamur aliquo acute concluso, ut labemus, simus armati: nihil itaque nimis confidamus; sed arma etiam paremus. Idem.

MARC. Num quid igitur est causa, quin amicos nostros Stoicos dimittamus; eos dico, qui ajunt animos manere, e corpore cum excesserint, sed non semper ⁷⁹? Istos vero: qui, quod tota in hac causa difficillimum est, suscipiant, posse animum manere corpore vacantem: illud autem, quod non modo facile ad credendum est, sed eo concesso, quod volunt, consequens, id certe non dant, ut, cum diu permanerit, ne intereat. AUD. Bene reprehendis: & se isto modo res habet. MARC. Credamus igitur Panætio, a Platone suo dissentienti? Quem enim omnibus locis divinum, quem sapientissimum, quem sanctissimum, quem Homerum philosophorum appellat, hujus hanc unam sententiam de immortalitate animorum non probat. Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit interire: nasci autem animos, quod declarat eorum similitudo qui procreantur: quæ etiam in ingeniis, non solum in corporibus appareat. Alteram autem affert rationem: nihil esse, quod doleat, quin id ægrum esse quoque possit: quod autem in morbum cadat, id etiam interitum: dolere autem animos: ergo etiam interire.

XXXIII. Hæc refelli possunt. Sunt enim ignorantis, cum de æternitate animorum dicatur, de mente dici, quæ omni turbido motu semper vacet, non de partibus iis, in quibus ægritudines, iræ, libidinesque versentur: quas is, contra quem hæc dicantur, semotas ⁸⁰ a mente & disclusas putat. Jam similitudo magis apparet in bestiis: quarum animi sunt rationis expertes. Hominum autem similitudo in corporum figura magis exstat: & ipsi animi, magni refert, quali in corpore locati sint. Multa enim e corpore existunt; quæ acuant mentem:

⁷⁹ Sed non semper. Istos vero] Legi potest, sed non semper. Auditor. Istos vero.... ne intereat. Marcus. Bene reprehendis.... Credamus &c. Auditor, Marco assentens de omittendis Stoicis, Omittamus vero istos, inquit: his enim quid facias, qui, contra quam monstrat ratio, admittunt ultro id, quod est in hac questione difficillimum, negant id, quod & facile est ad credendum, & consequens ex eo quod admittunt? Auditoris orationem hanc approbans, subjungit

Marcus: Bene reprehendis &c. Hunc tamen locum Baherius legit, ac distinguit, uti nos edidimus. Gujerus autem istud, Credamus igitur Panætio, cum interrogatione legebat, quasi dictum Apollinis. Tu, erudite lector, judicio tuo utere. Olivertus.

⁸⁰ Semotas a mente & disclusas putat] Plato videlicet in capite rationem ponit; iram vero in pectore locat, cupiditatem subter præcordia. Vide supra cap. X. & Diogenem Laertium lib. III. cap. 67. Dissolutus.